

Sylabus

**Vztah vlastivědného bádání a
vzdělávání na Těšínském Slezsku
od XIX. století do současnosti –
polská perspektiva**

Grzegorz Studnicki

projekty.slu.cz/popularizace
popularizacevedy.slu.cz

Sylabus

**Vztah vlastivědného bádání a
vzdělávání na Těšínském Slezsku
od XIX. století do současnosti –
polská perspektiva**

Grzegorz Studnicki

OPVK 2.3 - Lidské zdroje ve výzkumu a vývoji, č. proj.
CZ.1.07/2.3.00/35.0037 (2012-2014): Popularizace nejnovějších
výzkumných a vědeckých výsledků ÚHV FPF SU v oblasti historických
věd v rámci střeoevropské komparace ● projekty.slu.cz/popularizace

Ústav historických věd ● Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě,
Slezská univerzita v Opavě, Masarykova třída 343/37, 746 01 Opava
Tel.: +420 553 684 482 ● <http://uhv.cz>

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

Slezská univerzita v Opavě

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

Vztah vlastivědného bádání a vzdělávání na Těšínském Slezsku od XIX. století do současnosti

– polská perspektiva

Grzegorz Studnicki

Následující úvahy v sobě zahrnují několik samostatných podtémat: problematiku vlastivědného bádání a dokumentace, předávání znalostí na téma regionálního dědictví v procesu vzdělávání a výchovy mládeže (edukace), muzejnictví a polských národních projevů na Těšínském Slezsku. Termínem „vlastivědná bádání“ nebo „vlastivěda“ (ludoznawstwo) se zpravidla označují amatérské práce a bádání nad folklórem a lidovou kulturou. Pojem se ustálil se na konci 18. století v Německu a označoval vědecké studium německého lidu a lidové kultury. Na poli polské vědy si vlastivěda získala oblibu v 19. století. Rozumělo se jí vědecké bádání nad kulturou nižších vrstev sociálně stratifikované společnosti založené na hromadění, pořádání a systematizaci pramenného materiálu s tím rozdílem, že toto bádání se - na rozdíl od *sensu stricto* etnografických (etnologických) výzkumů - neopíralo o vědomě přijatá teoretická a metodologická východiska. Kromě toho byl a stále je někdy termín „vlastivěda“ zaměňován s „etnografií“.

V Polsku můžeme za počátek bádání vlastivědného a folkloristického charakteru označit rok 1802, kdy začal psát Hugo Kołłątaj (1750-1812) své dílo - „*Rozbiór krytyczny zasad historii o początkach rodu ludzkiego, czyli racjonalistycznie pojęty wstęp do historii*“, ve kterém postuloval hromadění a dokumentování lidové kultury (např. písní, obyčejů) mimo jiné za účelem rekonstrukce dějin polského národa. To se ukázalo být obzvláště důležitým po posledním dělení Polska v roce 1795, kdy polský stát fakticky přestal existovat. Za iniciátora terénního vlastivědného bádání v Polsku bývá označován Zorian Dołęga-Chodakowski (1784-1825), který prohlásil: „*Je potřeba jít a sehnout se pod střechu vesničana v různých odlehlých místech země, je potřeba přispíšet si na jeho slavnosti, svátky, zábavy a rozličné jiné události. Tam, v dýmu vznášejícím se nad jejich hlavami, točí se ještě staré obřady, hučí starobylé písně a uprostřed prostého skotačení ozývají se jména zapomenutých bohů. V tomto hořkém přišeeři je možné spatřit tři zářící měsíce, tři zářící panny, kočár ze sedmi hvězd.*“ Tuto myšlenku přejal romantismus hlásající, že v lidové kultuře se ukrývají přirozené a hodnotné prvky kultury národní. To inspirovalo pozdější sběratele folkloristy a dokumentátory lidových zvyků a obyčejů: Żegota Pauliho (1814-1895), Ryszarda Berwińskiego (1819-1879), Józefa Lompę (1797-1863), Jana J. Lipińskiego (1816-1864), Lucjana Siemieńskiego (1807-1877) a Kazimierza W. Wójcickiego (1807-1879). Tito sběratelé tzv. „polských a slovanských starožitností“ shromažďovali písně a lidové povídky v přesvědčení, že získávají bezprostřední zdroj pramenného materiálu pro poznání národní minulosti zachované v duchovní kultuře prostého lidu obývajcího rodné Polsko i země s ním hraničící (Litvu, Bělorusko i Ukrajinu). Jak poznamenává Violeta Krawczyk-Wasilewska, publikování sbírek bylo motivováno literárně-národoveckými ambicemi, nikoli ambicemi vědeckými, což mnohdy přinášelo autorské „inkluzy“, literární „úpravy“ a regionální nepřesnosti. Jedním z čelných polských vlastivědných badatelů byl Oskar Kolberg (1814-1890), autor monumentálního díla nazvaného „Lid“ („Lud“). Pokusem o organizaci polských vlastivědných prací bylo později ustanovení Polské vlastivědné společnosti ve Lvově v roce 1895.

Sledujíc vznik a vývoj vlastivědného bádání a muzejnictví můžeme konstatovat, že se kryje s rozvojem novodobého státu a nacionalismu. V tomto kontextu mělo bádání nad lidovou kulturou svůj ekvivalent na Těšínském Slezsku, kde získávalo na významu – tak jako v řadě jiných regionů středovýchodní Evropy – v souvislosti s tzv. „jarem národů“. Celá řada zdejších národních buditelů projevila zájem o vlastivědná bádání. Mezi nimi můžeme jmenovat např. Pawła Stalmacha (1824-1891) – redaktora „*Týdenníku těšínského*“ a „Hvězdičky těšínské“, který se zabýval lidovou písní a slovanskou mytologií; Andrzeje Cinciałeho (1825-1898) – notáře a národního buditele, zakladatele Lidové knihovny v Těšíně, předsedu Lidové politické asociace, člena Polské asociace pedagogů, který sepisoval přísloví a slangové výrazy z Těšínského Slezska, autora Dialektologického slovníku; kněze Jozefa Londzina (1863-1929) – redaktora „Hvězdičky těšínské“, učitele a předsedu a správce sbírek katolické kulturně-

-osvětové společnosti „Dědictví blahoslaveného Jana Sarkandra pro polský lid ve Slezsku“ („*Dziedzictwo Błogosławionego Jana Sarkandra dla Ludu Polskiego na Śląsku*“), člena vídeňského parlamentu, člena Polské vlastivědné společnosti v Těšíně, těšínského purkmistra, autora myšlenky vytvoření slezského muzea v Těšíně, který se také zajímal o lidové kroje, písně a mezi jinými i o dřevěnou sakrální architekturu na Těšínském Slezsku.

Studium lidové kultury bylo vnímáno jako povinnost vůči národu, což potvrzují mimo jiné i slova A. Cinciaty obsažená v „*Odezwie do ziomków*“ („Provolání ke krajanům“, 1894). Podobné vyznění měla i výzva „*Do rodaków śląskich*“ („Slezským rodákům“) společnosti Dědictví blahoslaveného Jana Sarkandra v Těšíně sepsaná knězem Ignacym Świeżim (1839 – 1902), která byla zveřejněna v Hvězdíčce těšínské v roce 1896. Stejný tón si udržovaly i články postulující a vyzívající k založení Muzea slezského v Těšíně: „*Jak sobie wystawę etnograficzną przedstawić*“ („Jak si představit etnografickou výstavu“, 1893) nebo „*Prośba do naszych ksiąząt i ziomków*“ („Prosba k našim knížatům a krajanům“, 1897). Autoři výše zmiňovaných textů v nich zároveň popisovali, co a proč sbírat.

V pojetí polských národních buditelů byla dokumentace projevů lidové kultury spolu s regionální historií zahrnuta do širšího kontextu činností zaměřených k vytváření a formování polského národního vědomí („národní obrození“) obyvatel Těšínského Slezska a k vzbuzení pocitu hrdosti na svou vlastní kulturu. V rámci tohoto diskursu byla původní kultura Těšínského Slezska vnímána jako součást široce chápané polské národní kultury, a tak se současně stávala „pomníkem lidu polského“, „svědectvím jeho existence a výjimečnosti“, „pilířem polské kultury a potvrzením jejich vazeb a práv k Těšínskému Slezsku“. Podobnou praxi můžeme pozorovat jak v rámci českého, tak německého národně-obrozeneckého diskursu, dokladem toho mohou být např.: Karel Jaromír Bukovanský, „*Slezské báje a pověsti národní*“ (1877); František Sláma, „*Vlastenecké putování po Slezsku. Obrazy národopisné, historické a kulturní z rakouského Slezska*“, (1985), „*Slezské pohádky a pověsti*“, (1893); Anton Peter, „*Volkshumliches aus Schlesien*“ (1879).

Zdá se, že bádání vlastivědného charakteru ve druhé polovině XIX. a XX. století byla projevem étosu značné části inteligence mající plebejský původ. Svědčí o tom i to, že k praxi dokumentování a šíření znalostí o kultuře – včetně lidové kultury – regionu se připojovali i mnozí učitelé. Vezmeme-li v úvahu vztah vlastivědného bádání a školských institucí a procesu vzdělávání jako takového, lze konstatovat, že byl jak charakteru osobního (individuálního), tak institucionálního. V prvním případě vyplynul z bezprostředního zájmu učitelů o oblast lidové kultury, který často spojovali se svým povoláním. Druhý proud se váže k samotnému procesu edukace – vzdělávání – tj. vytváření programu vyučovacích hodin s přihlédnutím k folklórní tematice či prvkům lidového umění, zakládání muzeí a nejrůznějších síní regionální historie či vlastivědných kroužků při školách, atp. Můžeme konstatovat, že oba proudy se vzájemně doplňovaly a navazovaly na sebe – postavení učitele, jeho pozice v rámci místní komunity, všeobecné uznání a důvěryhodnost – to vše napomáhalo při procesu shromažďování vlastivědných materiálů. Dalo by se říci, že v tomto případě bylo využíváno jejich sociálního kapitálu k tomu, aby bylo dosaženo společného cíle zahrnujícího osoby z nejrůznějších společenských vrstev. Dokladem mohou být první organizovaná vlastivědná bádání prováděná v roce 1819 na Těšínském Slezsku iniciovaná Společností přátel hudby ve Vídni, která se prostřednictvím gubernia v Brně obrátila na učitele těšínských škol s prosbou a žádostí o sbírání textů lidových písní spolu s melodiemi (akce měla za cíl poznat národní charakter, jazyk a dějiny kultury národů náležících do habsburské monarchie). Na Těšínském Slezsku se do této akce zapojili především učitelé pocházející např. z Koňské, Skočova, Dubovce, Šimoradu, Lipovce, Perstce, Karviné nebo Brenné (jimi nashromážděné sbírky nalezl r. 1930 muzikolog Jerzy Pilikowski).

Mezi učiteli dokumentujícími lidovou kulturu a popularizujícími vlastivědná bádání jmenujme např. Roberta Zanibalů (1843-1878) z Błogocic u Těšína, absolventa učitelské přípravky (kurzu) v Těšíně, učitele působícího ve školských institucích např. v Šonovie, Záříčí, Javoří, Koňské, Janovicích, který ve sloupcích v Hvězdíčce těšínské publikoval své vlastivědné texty. Mezi nimi zasluhuje pozornost především cyklus „*Ondraszek, dowódca zbójców. Obrazek z przeszłego wieku*“ („Ondrášek, vůdce zbojníků. Obrázek z minulého věku.“), který vycházel v průběhu roku 1872 postupně v patnácti číslech tohoto týdeníku. Práce o Ondráškovi byla napsána na základě jím zachycených (především v Janovicích) lidových a historických

podání. Jeho zájem v oblasti vlastivědného bádání se orientoval rovněž na lidové pohádky, bajky, legendy a pověsti, písně, obyčeje i každoroční rituální obřady a historické a topografické povědomí, přičemž vše, co zaslechnul, sesbíral a sepsal v šesti sešitech nesoucích název „*Księstwa Cieszyńskiego powieści, osobliwości, lud i jego obyczaje, śpiewy, itd.*“ („Knížectví těšínského pověsti, jedinečnosti, lid a jeho obyčeje, zpěvy, atd.“). Šestá část byla věnována mimo jiné každoročním rituálním obyčejům a obřadům na Těšínském Slezsku – po mnoha letech v roce 1975 byla znovu publikována pod názvem „*Księstwa Cieszyńskiego powieści i osobliwości*“ („*Knížectví těšínského pověsti a jedinečnosti*“) v patnácti číslech týdeníku „*Hlas země těšínské*“. Vzpomenout zde můžeme také Josefa Londzina – seniora (1836 – 1906), otce kněze J. Londzina, učitele ze Zábřehu, dokumentaristu lidových písní sbírajícího hmotné památky Těšínského Slezska, tvořícího popisy charakteru a odlišností „šlonzáků“ odlišujících je od jiných etnografických a etnických skupin či krajů. Byl také autorem prosby obracející se na učitele, aby sbírali a zapisovali lidové písně. Učitelů věnujících se na Těšínském Slezsku vlastivědným bádáním či folkloristice bylo několik desítek.

Na okraji vlastivědných iniciativ učitelů spjatých se školskými institucemi je nutné zmínit jednu z dřívějších aktivit tohoto typu provozovanou samotnými studenty identifikujícími se s polskou národností. Jde o činnost kroužku s názvem „*Wzajemność*“ („*Vzájemnost*“) fungujícího při německé střední škole v Těšíně, v jehož rámci vznikla vlastivědná sekce pod názvem „*Postęp*“ („*Pokrok*“). Studenti organizovaní v této sekci vytvořili v r. 1871 rukopisnou knihu, do níž zapsali pronesené referáty i sebrané vlastivědné materiály.

22. prosince 1891, v průběhu shromáždění členů polské Pedagogické společnosti, se Jan Kubisz (1848 – 1929) obrátil na učitele s výzvou, aby sbírali lidové písně, pohádky a pověsti. Tato výzva byla rovněž publikována v tisku, v jednom z prvních čísel „*Miesięcznika pedagogického*“ v r. 1892. Zmiňovaný J. Kubisz byl delegátem na sjezdu Polské vlastivědné společnosti ve Lvově v r. 1895. 16. prosince 1896 inicioval otevření pobočky PVS v Těšíně. K tomu však nedošlo. Teprve v roce 1901 byla v Těšíně ustavena samostatná Polská vlastivědná společnost Knížectví těšínského (od r. 1929 do r. 1939 nesla název Společnost vlastivědná). Její statuta byla vytvořena po vzoru statut PVS ve Lvově. Těšínská společnost měla slučovat bádání historická, vlastivědná i činnost kulinářsky-kulturní v zájmu „polské národní věci“. Jednou z iniciativ členů této organizace bylo otevření vlastivědné výstavy v polském gymnáziu v Těšíně ve dnech od 30. srpna do 8. září 1903. Shromážděna zde byla celá řada dokumentů historických, etnografických a sakrálních, které sem byly svezeny z nejrůznějších koutů Těšínského Slezska. Inspirací pro tuto výstavu byly české národopisné výstavy organizované v 90. letech v Praze, Opavě nebo jako tomu bylo v r. 1894 v Orlově. Po výstavě bylo sbírkám těšínské PVS spolu s exponáty Společnosti blahoslaveného Jana Sarkandra vyhrazeno několik místností vzpomínaného gymnázia. V roce 1904 byla sbírka přemístěna do kláštera milosrdných bratří v Těšíně, aby byla odtud v r. 1911 přenesena do nově vybudovaného polského učitelského semináře na Bobrku pod Těšínem. Je třeba dodat, že od r. 1907 vydávala těšínská vlastivědná společnost čtvrtletník „*Zaranie Śląskie*“ („*Úsvit slezský*“) věnující se tématice literární, historické i folkloristické a vlastivědné. Publikován v něm byl mimo jiné i cyklus nazvaný „*Materiały ludoznawcze*“ („*Vlastivědné materiály*“), jehož obsahem byly informace sesbírané učiteli (pozornost zasluhuje především práce učitelky ze Skočova a Brennė – Ernestyny Świbówny (1884-1956), která shromáždila četné pověsti, zápisy obyčejů a lidová přísloví z okolí Brennė). Na jeho stránkách se objevily rovněž divadelní scénáře čerpající motivy z lidové obřadnosti.

Důležitým prvkem edukace i odkazu vědy o kulturním dědictví regionu byla školní muzea nebo při školách se vytvářející etnografické kolekce. Stopy využívání této instituce jako prostředí pro rozvoj vědy můžeme nalézt na Těšínském Slezsku již v roce 1802, kdy kněz Leopold Jan Szersznik (1747-1814) otevřel při chlapeckém Katolickém gymnáziu v Těšíně muzeum sloučené s knihovnou. Vzpomenout zde můžeme rovněž Karla Prause (1861-1918), který zřídil v Jasenici školní Geograficko-geologické muzeum Beskydské, v jehož sbírkách se také nacházely exponáty dokumentující zdejší lidové umění – v roce 1913 přenesl toto muzeum do Skočova. Ve 20. a 30. letech 20. století vzniklo na území Těšínského Slezska několik školních muzeí etnografického charakteru. Můžeme zde jmenovat mimo jiné Školní muzeum při Gymnáziu matematicko-přírodovědném v Těšíně, školní muzeum lidového oděvu při těšínském dívčím gymnáziu, sbírku Zemědělské školy v Koňské nebo Muzeum Matice školské

při Polském gymnáziu J. Słowackiego v Orlové vzniklé v roce 1929. Nacházely se v nich exponáty jako např. součásti oděvu, nábytek, nářadí, hospodářské náčiní, lidová keramika nebo kopie lidových ornamentů vytvořené učni, které byly často výsledkem práce v hodinách umělecké či výtvarné výchovy. Výsledkem takových učňovských sbírek a aktivit byly také čas od času organizované výstavy etnografického charakteru. Příkladem může být výstava zorganizovaná roku 1924 v Těšíně, nesoucí název „*Słaska sztuka ludowa*“ („*Slezské lidové umění*“), k jejíž organizaci dal podnět učitel kreslení Bronisław Małkowski (1883-1936), který od roku 1920 spolu s učni těšínského Státního gymnázia A. Osuchowskiego (od r. 1928 jako Gymnázium matematicko-přírodovědné) započal shromažďovat vlastivědné materiály. Sesbírané materiály se postupem doby staly základem „Sbírek etnografické sekce učňů Gymnázia matematicko-přírodovědného v Těšíně“ (od r. 1931 tento soubor fungoval jako školní muzeum) a byly prezentovány v jedné ze školních poslucháren. V roce 1933 předalo na 200 muzeálií Městskému muzeu v Těšíně. Podobný osud potkal muzeum při těšínském dívčím gymnáziu, které vedl Adam Borkowski. Na tomto místě musíme vzpomenout postavu Stanislava Sowy (1882-1942), který spolu se studenty zpracoval ikonografický cyklus zasvěcený mimo jiné kapličkám u cest, památkovým objektům lidové architektury atd. Byl také organizátorem prvních studentských malování v plenéru v Polsku. Jeho sbírka byla zničena za druhé světové války.

Zvláštní pozornost zasluhuje v roce 1929 vzniklé Muzeum Matice školské fungující při Polském gymnáziu Julia Słowackiego v Orlové. Než došlo roku 1938 k včlenění jeho sbírek do sbírek Muzea v Těšíně, bylo v něm shromážděno okolo 875 exponátů pocházejících zejména z Těšínského Slezska. Jejich převážná část měla etnografický charakter. Poznámka Gustava Fierly (1896-1981) – učitele kreslení, umělce-malíře a kustoda zmiňovaného muzea – v inventární knize: „*U počátků Muzea Matice školské při Polském reálném gymnáziu v Orlové stály exponáty sesbírané u příležitosti Všeobecné národní výstavy v Poznani konané v r. 1929. Exempláře Muzea Matice školské při Polském reálném gymnáziu v Orlové jsem shromáždil částečně sám, vyjíždějíc do nejrůznějších obcí ve Slezsku. Vydatně mi pomáhali studenti našeho gymnázia, přinášejíc celou řadu věcí. Za mnohé též vděčím našemu váženému učitelskému sboru.*“ Zmíněný G. Fierla využíval shromážděné sbírkové předměty při výuce kreslení. Ukládal svým studentům v rámci domácích prací – nejčastěji v době svátků – obkreslovat ornamenty z lidového nábytku a opatřovat takové práce informacemi, kde se nachází a komu náleží tento nábytek. Skrze tuto činnost měla školní mládež mimo jiné rozvíjet své plastické vnímání a utvářet si rovněž smysl pro „vnímání krásna“.

V roce 1937 se G. Fierla stal spoluautorem vlastivědné výstavy v Českém Těšíně, jejímž základem se staly exponáty shromážděné ve 30. letech 20. století Komitétém absolventek Zemědělské školy v Koňské a studenty orlovského gymnázia. Prezentovány zde byly prvky lašských i valašských (těšínských) krojů, lidově malované skříně a skříňky, stříbrná bižuterie (např. stříbrný pás), keramika a celá řada dalších součástí materiální kultury autochtonní populace Těšínského Slezska.

G. Fierla spolupracoval s Karolem Piegzou (1899-1988), spoluautorem programu výuky malování pro všechny typy polsko-jazyčných škol v Československu. Posledně jmenovaný uplatňoval podobné metody jako Fierla ve škole v Jablunkově. Byl také autorem textu *Lidové umění a škola*, ve kterém postuloval využití lidové tvořivosti a zdobnosti v rámci výtvarné výchovy následujícím způsobem: „*Zdrojem originality a duševní síly každého národa je jeho lidové umění, poněvadž z něj velmi často čerpají inspiraci i materiál do svých děl, ke své tvorbě, umělci i skladatelé. Lid tím nejprostším způsobem odkrývá duši svého národa a nejdéle zachovává její charakter. Prostý lid nejhloběji prožívá a nejvýrazněji zdůrazňuje všechny pozitivní i negativní stránky a vrozené charakteristiky, kterými Pán Bůh daný národ obdařil. Všechny ty národní charakteristiky a vlastnosti vyjadřuje lid trojím způsobem, jmenovitě: zvukem, pohybem a plastickým znázorněním*“ (1937).

Vše výše uvedené koresponduje s aktivitami učitele Bernarda Kotula (1874-1915), který se již téměř o třicet let dříve pokoušel sloučit výtvarnou výchovu studentů – tj. utváření jejich plastického vnímání – s rozvojem jejich zájmu o lidovou kulturu regionu. Vydal sešity k výuce kreslení – mimo jiné např. *Lidová zdobnost na Těšínském Slezsku* (1908), *Návrhy pro školy i průmysl* (1908). Jakožto přednášející Učitelského semináře v Bobrku u Těšina vedl své studenty v kurzech malování k nápodobě lidových vzorů a ozdobných motivů z nábytku,

jiného vybavení domácnosti, architektury či lidových krojů. Se vzpomínaným seminářem je spojena existence v letech 1919-1938 fungujícího Vlastivědně-turistického kroužku L. Malického vedeného Aloisem Milatou (1885-1936). Vzor pro něj představovaly výletnické spolky, jejichž prvotním předobrazem se stala Polská turisticko-vlastivědná společnost založená v r. 1906 ve Varšavě. Smysl existence těšínského kroužku přibližují jeho statuta, v nichž jsou jmenovány dva hlavní cíle organizace: 1) hromadění studijního vlastivědně-geografického, antropologického, etnografického i kartografického materiálu týkajícího se polských zemí, zvláště pak Těšínského Slezska a 2) příprava kandidátů učitelského povolání v rámci aktivit spolku. V průběhu prvního desetiletí existence kroužku se v řadách jeho členů vystřídal okolo 300 osob. Jeho členům se podařilo za tu dobu shromáždit na 1438 předmětů, mezi nimiž se mimo jiné nacházelo 35 dámských živůtků (korsetů), 20 čepců, 90 akvarelových kopií lidové ornamentalistiky nacházející se na dřevěných skříních, skříňkách či postelích, několik modelů almar (malovaných dřevěných skříní), několik alb věnovaných architektuře slezské vsi či kování slezských lidových truhlic a skříní. V roce 1929 byla část těchto sbírek (v počtu 116 kusů) poslána na regionální výstavu v Katovicích, přičemž odtamtud jejich značná část putovala na v tom samém roce organizovanou Všeobecnou zemskou výstavu v Poznani. Předměty sesbírané účastníky učitelského semináře byly využity rovněž v době konání výstavy prezentující sběratelskou činnost Kroužku vlastivědně-turistického v Těšíně ve dnech 17. – 27. května 1930. V roce 1938, kdy byl zrušen učitelský seminář, byla část sbírek nashromážděných členy Kroužku přenesena do Těšínského muzea.

O důležitosti vzdělávání učitelů v regionálním duchu s ohledem na kulturu i historii regionu vypovídají slova těšínského učitele a předsedy těšínské Vlastivědné společnosti Františka Popiołka (1868-1962), která pronesl v r. 1930 v rámci referátu na metodickém kurzu v Katovicích: *„Úkolem učitele je poznání města, ve kterém má pracovat, a jeho nejbližšího okolí, zorientování se v místních vztazích (...). Neboť z důkladného poznání místa, jež je sídlem střední školy, a jeho okolí získá mnohonásobný užitek: 1. prohloubí své vzdělání a rozšíří jej o známost daného města a zároveň další části Polska, skrze poznání jednotlivostí získá širší a úplnější pohled na celek. (...) odkrývá a vydobývá na světlo nové kulturní hodnoty. (...) Poznání památek města, historie města i kraje umožňuje učiteli dějepisu opřít dějiny Polska i obecné dějiny o regionální prvek, umožní při výuce přejít od podrobností, které student může znát nebo které mu mohou být názorně ukázány, k všeobecným záležitostem, vyjasnit na dostupných příkladech látku obtížnější k porozumění, učinit z vyučování historie experimentální výuku, při které student za pomoci vlastní zkušenosti, osobního pozorování, získává svépomocí vlastní pohled na svět, jeho dějiny a vztahy v minulých dobách.“*

Po druhé světové válce aktivity učitelů na Těšínském Slezsku ve sféře folkloristiky a vlastivědných bádání nadále pokračovaly a to i přesto, že byly ztěžovány vzhledem k charakteru poválečného politického uspořádání Polského a Československého státu. Jednou z osob, na něž je potřeba obrátit pozornost byl učitel Andrzej Podzorski (1886-1971) z Visly, který ve 30. letech 20. století ve spolupráci s etnografem Mečislavem Gładyszem (1903-1984) zhotovil okolo 1000 skic, jejichž značnou část využil druhý jmenovaný v publikacích *Góralskie zdobnictwo drzewne na Śląsku (Slezská horalská ornamentalistika na dřevě, 1935)* nebo *Zdobnictwo metalowe na Śląsku (Slezská kovotepecká ornamentalistika, 1938)*. Etnografická vášeň Podzorského a jeho „zamilovanost“ do kultury „Goralů“ Slezských Beskyd způsobily, že od r. 1948 usiloval o vytvoření Beskydského muzea, což se mu nakonec podařilo až roku 1964. V rámci svých badatelských aktivit nashromáždil materiály, které mu umožnily zpracovat monografii o městu Visle a rovněž publikování okolo 60 článků – mimo jiné dotýkajících se tematicky oblasti salašnictví, lidové víry, celoročního i rodinného životního cyklu obyvatel Visly, vesnického stavitelství, ornamentalistiky na dřevě i na kovu.

Na české straně Těšínského Slezska zasluhuje pozornost Sekce vlastivědná vzniknuvší v r. 1965 (od r. 1999 Vlastivědná sekce) při Předsednictvu Polského kulturně osvětového svazu. Sdružovali se v ní milovníci lidové kultury Těšínského Slezska, mezi nimi jmenujme např. učitele: G. Fierleho, K. Piegze, Josefa Ondrusza (1918-1996), Jana Szymika (1930-2011), Vladislava Młynka (1930-1997) nebo Karola Daniela Kadłubca, který byl nejprve učitelem polského jazyka na střední škole v Českém Těšíně, pozdějšího folkloristu a profesora Ostravské univerzity i Slezské univerzity v Katovicích. Sekce vydala 25 čísel „*Vlastivědného bulletinu*“ (ta obsahují mezi jinými např. scénáře k představením odkazujícím na lidové obřady,

etnografické i folkloristické příspěvky, paměti vlastivědných badatelů i příběhy v místním dialektu) a více než 15 vlastivědných sešitů (mají charakter monografií zabývajících se kroji, salašnictvím, lidovou keramikou, nábytkářstvím, folklórem dětským i haviřským, lidovými prognostiky, lidovými řemesly apod.). Sloužit měly jako forma dokumentace kulturního dědictví regionu, pomůcka učitelům, kteří by chtěli dávat hodiny z oblasti regionalismu, i jako jeden ze způsobů udržení vědomí identity Poláků obývajících tzv. Zaolží.

V letech 1980-1990 se v základní škole v Čechovicích-Dědicích nacházely mimo jiné etnografické sbírky, které daly později vniknout tzv. *Izbie Regionalnej* (Regionální komoře) fungující při Městském kulturním centru v Čechovicích-Dědicích. V roce 2001 vznikla v Gymnáziu č. 3 v Perstci další taková „Regionální komora“ – nashromážděno zde bylo na 120 exponátů (zemědělské náradí, předměty každodenní potřeby, části krojů, knihy, obrazy, fotografie, rodinné památky). Heslem sbírky exponátů, kterou vytvořili studenti, bylo: „*V naší komoře bude tvým památkám přinejmenším tak dobře jako ve tvém podkroví!*“

V letech 2001-2008 fungovala při Základní škole s polským vyučovacím jazykem v Českém Těšíně „Regionální komora“ pod vedením Leška Richtera (předsedy Sekce vlastivědné při Předsednictvu Polského kulturně osvětového svazu). Tam nashromážděné exponáty (okolo 860 kusů) pocházely hlavně z hospodářství rodiny Lisztwanů z Kamenitého Jablunkova. V současné době se tyto sbírky nacházejí v Místním centru Polského kulturně osvětového svazu v Základní škole s polským vyučovacím jazykem v Bukovci (nese název K. Piegzy) a v Základní škole v Hyrcavě – každá z nich má nashromážděno více než 100 exponátů. Na polské straně Těšínského Slezska při Základní škole v Dzięgielowie vznikla v roce 2006 „Regionální komora“, ve které se nachází více než 200 exponátů. Následně v roce 2008 vznikla Síň paměti ve Škole J. Londzina v Zábřehu, která však byla uzavřena, což bylo způsobeno nedostatkem prostoru pro vyučování. Její sbírky byly zasvěceny historii i kultuře zmiňovaného města a čítaly okolo 100 kusů. Zatím jsou přechovávány v jenom ze skladů školy.

Je důležité dodat, že polský vzdělávací systém zohledňuje přítomnost regionalistických i vlastivědných prvků v procesu vzdělávání dětí a mládeže. V tomto smyslu hovoří i Nařízení ministra školství z 21. května 2001 (Sb. zák. č. 61 ze dne 19. 06. 2001, pozn. 625) týkající se „*Regionální výchovy – kulturního dědictví v regionu*“. V souladu s jeho obsahem může být regionální výchova vnímána jako určitá „*vzdělávací cesta*“, nebo jako jeden z elementů daného školního vyučovacího předmětu či jako jeden z modulů jiných „*vzdělávacích cest*“ (např. společenské výchovy). Regionální výchova si klade následující cíle: 1) poznání vlastního regionu, včetně kulturního dědictví, jako části Polska i Evropy; 2) prohloubení vazeb s prostředím, regionem, krajem; 3) utváření regionální identity v kontextu národních i evropských hodnot; (4) příprava na dospělý život v regionálních, národních, státních i evropských strukturách; (5) pěstování úcty k jiným regionálním, etnickým a národním skupinám. Jinými slovy, měla by umožnit studentům poznání vlastní identity a vytváření tolerantních a otevřených postojů orientujících se na pluralismus, porozumění a akceptování různých kultur, poznání nejbližšího prostředí i specifík regionu, rozvíjení společenských a rodinných hodnot ve spojení s kulturními hodnotami, vytváření národní identity v rámci identity regionální, rozvíjení patriotických postojů spojených s regionální kulturní identitou, vytváření postojů národní solidarity a otevřenosti, nalézání hodnot, jaké představuje místní komunita i její kultura v životě člověka i uvědomělá a aktivní účast v kulturním, společenském, hospodářském i politickém životě lokální komunity, atd. Samozřejmě, že nabyté schopnosti a dovednosti jsou přímo úměrné stupni vzdělání, jakého student dosáhnul, a povaha obsahu předávaných informací v rámci těchto „*vzdělávacích cest*“ se liší v závislosti na specifičnosti regionu nebo jeho oblasti. Regionální výchova není povinná.

LITERATURA

- Branny Jerzy, *Historia cieszyńskiego Towarzystwa Ludnawczego*, [w:] (red.) Leszek Richter, Jan Szymik, Sto lat ludoznawstwa nad Olzą, Czeski Cieszyn 2003.
- Burszta Józef, Ludoznawstwo [w:] *Słownik etnologiczny: terminy ogólne*, (red.) Zofia Staszak, Warszawa-Poznań 1987.
- Cinciała Andrzej, *Odezwa do ziomków*, „Przegląd Polityczny”, nr 18 (1894).
- Golec Józef, Bojda Stefania, *Słownik Biograficzny Ziemi Cieszyńskiej*, tom 1-3, Cieszyn 1993-1998.
- Jak sobie wystawę etnograficzną przedstawić*, „Gwiazdka Cieszyńska”, rocz. 46, nr 45 (1893).
- Kotula B.: Ćwiczenia Pędzlem, „Miesięcznik Pedagogiczny”, rocz. 16, nr 2 (1907).
- Kotula B.: *Nowa metoda nauki rysunków*, „Miesięcznik Pedagogiczny”, rocz. 15, nr 5 (1906).
- Kotula B.: *Nowe plany naukowe dla nauki rysunków*, „Miesięcznik Pedagogiczny”, rocz. 22, nr 4 (1912).
- Kotula B.: *Nowe prądy (co i jak rysować)*, „Miesięcznik Pedagogiczny”, rocz. 12, nr 12, (1903).
- Księga inwentarzowa Muzeum Macierzy Szkolnej w Orłowej*; Archiwum Zabytkowe Muzeum Śląska Cieszyńskiego, sygn. 118
- Kadłubiec Karol Daniel, Milerski Władysław, *Sekcja Folklorystyczna ZG PZKO {1965-1995}*, „Kalendarz Śląski 2011”, Czeski Cieszyn 2010.
- Violeta Krawczyk-Wasilewska, *o folklorystyce polskiej w stulecie „Ludu”*, „Lud”, tom 78, 1995.
- Księga protokołów sekcji etnograficznej przy Kole Krajoznawczym Państw. Gim. Mat.-Prz. w Cieszynie. 1933-1934*; Archiwum oddziału zabytkowego Miejskiej Biblioteki Publicznej w Cieszynie, sygn. 53.
- Londzin Józef, *Stan szkół ludowych w Księstwie Cieszyńskim na początku XIX stulecia*, Cieszyn 1902.
- Makowski M.: *Problematyka kultury plastycznej i jej upowszechniania na łamach „Miesięcznika Pedagogicznego” oraz w działalności cieszyńskich pedagogów w latach 1892-1939*, [w:] (red.) I. Panic, „Pamiętnik Cieszyński”, t. 4, Cieszyn 1992.
- Małkowski Bronisław, Muzeum Szkolne w Cieszynie, „Zaranie Śląskie”, rocz. 12., nr 3, 1936.
- Prośba do naszych księżąt i ziomków*, „Gwiazdka Cieszyńska”, rocz. 50, nr 25 (1897).
- Nowak Krzysztof, *Panic Idzi, Ks. Józef Londzin 1963-1929*, Cieszyn 1998
- Oczadły D., *Edukacja regionalna w Pierścicu*, „Kalendarz Skoczowski” 2003.
- Piega K., *Sztuka ludowa a szkoła*, „Miesięcznik Pedagogiczny”, rocz. 46, nr 11, listopad 1937.
- Popiołek F., *Muzeum Miejskie w Cieszynie*, „Zaranie Śląskie”, rocz. 10., nr 1 (1934)
- Prumus K.: *Wychowanie plastyczne w orłowskiej szkole średniej (reminiscencje z okazji 50-lecia istnienia zakładu)*, „Kalendarz Śląski” 1960.
- Przemysłu Ludowego i Domowego w Cieszynie za okres od lutego-1937 do końca marca 1938 r.* [w:] Pokaz prac T.P.L. od 1-5 maja 1938 r. w salach Domu Narodowego w Cieszynie [katalog], Cieszyn 1938.
- Pulikowski J.: *Sześć polskich pieśni ludowych z r. 1819*, „Zaranie Śląskie”, rocz. 7, nr 2 (1931).
- Statut Koła Krajoznawczego*, [w:] *Pamiętnik dziesięciolecia Koła Krajoznawczego im. L. Sawickiego uczniów Seminarium Nauczycielskiego w Bobrku koło Cieszyna 1919-1929*, Bobrek-Cieszyn 1929.
- Świeży I.: *Do rodaków Śląskich*, „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 15 (1896).
- Wystawa krajoznawcza w Bobrku*, „Zaranie Śląskie”, rocz. 6., z. 2, 31.06.1930.